

TON
LANOYE
ZUIVERING
(roman)

2017 Prometheus Amsterdam

PROLOOG

SCHOONHEID HOORT TOE TE SLAAN zoals een sluip-schutter in een burgeroorlog. Onverwachts en onherstelbaar. Bij mij was er evenwel geen sprake van een kogel. Ik werd geveld door de schoonheid van gevogelte. Een jonge haan die, god weet waarvandaan, over de muren van mijn stadstuintje kwam aangevlogen tijdens een van die zondvloednachten die onze regio zo'n slechte reputatie bezorgen.

Hij zocht dekking onder de terrastafel en scheet er mijn antieke siertegels vol. 's Anderendaags, onder een genadig maar waterig ochtendzonnetje, kwam hij behoedzaam tevoorschijn en begon naar mijn rododendronbloemen te kukeleken als naar prijskippen.

Zijn kraaloojjes fonkelden beledigd omdat ze hem niet antwoorden.

Zijn verenkleed was op de borst donkerpaars en bij de flanken antracietzwart. Naar de rug en de vleugels toe werden zijn veren okerbruin en bordeauxrood. Een kleurenpracht die deed denken aan gevallen bladeren in oktober, maar dan mat glimmend als onder een laagje oud vernis. Een topwerk van een anonieme meester.

Zijn gespikkelde staartpennen — vermiljoen en parelgrijs — werden bij hun basis omgeven door een kransje van weerbarstig dons, wit als het elastiek in de slip van een turnstertje. Daaruit priemden zijn pennen eerst gezamenlijk stijf omhoog, om bij hun uiteinden plots koket af te hangen, alle kanten uit. Bij iedere beweging van mijn haantje deinde en zwiepte zijn staart zoals de helmtooi van een Oostenrijkse officier te paard.

Ik heb nooit geweten dat veren konden glimmen. Volgens Wikipedia is het een doodnormaal teken van gezondheid. Mijn haantje droeg ze als een maatpak vol versierselen. Soms spreidde hij zijn korte vleugels, daarbij tegelijk zijn lijfje opschuddend, als om zijn glanzende pluimenrijkdom nog beter aan de buitenwacht te showen.

Nog volgens Wikipedia behoorde hij tot een Engels ras. Een van de weinige die kunnen vliegen. Nou ja, vliegen. Een leeuwerik zullen ze niet snel de loef proberen af te steken. Des te beter. Je zult er maar onder staan, als zo'n haan op het hoogtepunt van zijn tierelierende vlucht alsnog naar beneden dondert.

Die van mij woog al gauw een kilo of twee.

Bij iedere stap schoot zijn kop trots naar voren en bedachtzaam weer naar achteren. Ook bij zijn andere hoofdbewegingen — rap, rukkend, schuin — trilden zijn kam en zijn kinlellen na. Ze hadden de baksteenrode kleur van een Franse tennisbaan in de zomer, maar dan in een vette in plaats van stoffige variant. Stifte een vrouw haar lippen in die teint, ze werd bestempeld als ordinair.

Hem sierde zo'n kleur. Eigenlijk viel alles aan hem wuft en aanstellerig te noemen, en toch staat zijn soort al eeuwenlang symbool voor moed en mannelijkheid. Met stierenvechters is dat ook zo. Als je de traditie niet kent en je komt op de boulevard een matador tegen, besluit je op basis van zijn outfit dat hij op weg is naar de Gay Pride Parade. Terwijl zo'n glitterkerel op balletschoenen wel tegenover een stampvoetend monster van duizend kilo durft te staan zwaaien met een rode lap, en even later zelfs zijn zwaard tussen de schonken van het beest ploft, tot recht in het hart. Is dat een barbaarse afstraffing, macho's onder elkaar? Of is het een daad van jaloezie, verborgen minnaars onder elkaar? De meningen zijn verdeeld.

Ook de haan kreeg in de loop der geschiedenis vaak tegenstrijdige rollen toebedeeld. Bij de Azteken mocht alleen hij een mens vervangen bij diens offerdood, in Haïti gebruiken voodoopriesters zijn bloed juist om er de houten afbeelding in te dopen van iemand die ze de dood in willen drijven. Maar ten goede of ten kwade, iedere beschaving schrijft hem bijzondere krachten toe. Omdat hij, als eerste der schepselen, elke ochtend weer de hergeboorte van de zon begroet met

zijn triomfantelijke schreeuw. Volgens sommigen kraait hij de wereld zelf opnieuw tot leven.

Dat effect had mijn haantje alleszins op mij.

Zolang ik hem onderdak mocht verlenen toch.

Het grootste deel van de dag bracht hij door met plechtstatig om zich heen pikken, meestal naar iets onzichtbaars. Tussendoor krabde hij zich met zijn spitse snavel de buik, om dan plots gealarmeerd de kop omhoog te priemen op zijn uitgestrekte nek.

Hij kon dat kopje van hem een slag van driehonderdzestig graden laten maken, en meteen weer terug. Soms vreesde ik dat hij zichzelf uit angst de nek stond om te draaien. Cynici zouden er een symptoom in zien van onze roerige tijden.

Na zijn paniekgymnastiek rustte hij opgelucht uit op één poot. De andere hield hij half opgetild. Een hoornig klauwtje met sierlijk benagelde en wonderlijk lange tenen. Ze leken geschapen om een miniatuurpiano te bespelen.

Een zwerver van verheven allure.

Een rebelse aristocraat.

Was dit ze nu? De ultieme schoonheid waarvan ik het bestaan allang had opgegeven? Zo gedrongen, zo bepluimd en — toegegeven — ook zo schetterend? Hij bleef mijn rododendrons het hof maken, ook toen ze al waren uitgebloeid. De vergeefsheid van zijn roep en de koppigheid van zijn passie ontroerden me. Waarom was ik daar eerst zo verbaasd om? Hij en ik waren voorbestemd om elkaars pad te kruisen. Bonte pluimage en schel geschetter, ze zijn perfect aan mij besteed.

Dat zou je aan mijn buitenkant dan weer niet zeggen. Aantrekkelijk was ik nooit, onhandiger des te meer. Als men al spreekt over mij, noemt men mij bedeesd en alledaags. In geen enkele groep val ik op. Er zijn gecastreerde, afgeleefde katers die meer de aandacht trekken als ze een straat oversteken.

Als ik op straat iets vraag, antwoorden de mensen me meestal niet. Ze vragen me te herhalen wat ik zei. Me van kop tot teen taxerend alsof ik een vreemdeling ben in mijn eigen stad. Soms kijken ze ronduit angstig. Het moet zijn dat ik warrig praat, of zachtjes, of allebei. En ik slis verschrikkelijk. Ik word er soms zelf geschift en stuurs van. En ik stotter ook nog. Als ik zenuwachtig ben gaat dat gepaard met stuipen en trekt heel mijn gezicht samen. Per letter soms wel een paar keer.

Ik praat alleen als ik niet anders kan.

De stilte is mijn trouwste vriend.

En toch houd ik mijn hele leven lang al van fanfares, Franse verzen en allerhande extravaganza. Ik ben verzot op Apollinaire en Baudelaire. Wie leest ze nog? Wie leest ze nog in de taal van Molière en Voltaire?

Ik. Niemand bemint welsprekendheid meer dan de hakelaar.

Zelf schrijft hij zijn verzen in het geheim.

WAAR MIJN GEVLEUGELDE IDOOL, mijn betere ik, zich zo lang verborgen heeft gehouden? En waar hij dan toch vandaan moet zijn gekomen? Ik heb geen idee. De burens wisten van niets en een ring met gegevens droeg hij niet.

Misschien had een gezin hem ooit gewonnen als kuiken op de kermis en was hij de kartonnen doos op de kinderkamer ontgroeid. Dumpen is dan de regel, omdat men te laf is om eigenhandig te doden. Ook dat zegt een en ander over het tijdsgewricht waarin we leven.

Navraag op internet leerde me — tot mijn lichte ontgoocheling: zo uniek was ik als gastheer nu ook weer niet — dat er almaar meer rondzwervende hanen worden gespot. Ze overleven bij voorkeur op centraal gelegen pleinen, waar ze overdag de broodkorsten roven die bedoeld zijn voor vadsige duiven.

's Avonds gaan ze, als bijkomende toeristische attractie, op stok op het hekwerk van een schilderachtig knekelhofje naast een fraai gerestaureerde dorpskerk. Daar overleven ze zolang de omwonenden of de rouwenden niet gek worden van hun gekraai. De meeste eindigen vergiftigd of met een omgedraaide nek.

Er bestaan tabellen van alle soorten achtergelaten dieren die de stadsdiensten overal in Europa aantreffen in hun parken en plantsoenen. Konijnen domineren de kluit, maar er zijn ook pony's bij, en wasberen, en hier en daar zelfs een krokodil of reuzenschildpad. In het Bois de Boulogne viel onlangs een python uit een treurwilg. Precies om de nek van een kuierend besje.

Het gaat niet eens altijd om verstoten huisdieren. De vos maakt over heel ons continent zijn rentree zonder hulp van wie dan ook. In de binnenlanden van Spanje en Centraal-Europa wordt opnieuw de wolf gesignaleerd, zelfs in de Ardennen wordt zijn gehuil bij volle maan weer gehoord. En in onze steden duiken steeds meer haviken en buizerds

op die het gebergte voorgoed hebben verruild voor zendmasten en wolkenkrabbers.

Dus hoeft het geen verwondering te wekken dat uitgerkend iemand als ik, die altijd geleefd heeft in het hart van dezelfde kleine metropool, een verdwaalde haan in de schoot gesmeten kreeg.

Het was de timing die zijn komst bijzonder maakte.

Aanvankelijk dankte ik de goden van het goedgunstige toeval omdat ze mijn bestaan hadden opgevrolijkt met zijn pracht. Ik besepte toen nog niet dat hij, op zijn korte vleugels van smaragd en zwarte diamant, was komen aanvliegen als een voorteken van onheil en verwoesting.

Ik, Gideon Rottier, zou hem, mijn haantje, uiteindelijk smartelijk verliezen. En mét hem mijn gelijkmoedigheid, mijn eer, mijn laatste restje hoop en trots.

Ik verloor alles waarin ik ooit heb geloofd.

Sommigen zouden me misschien zelfs brandmerken als moordenaar, indien ze weet hadden van alle feiten.

Maar niemand zal ooit mijn misdaad kennen.

Indien het al een misdaad is.

Ik voel spijt en schaamte, maar weinig schuld.

En er blijven hoe dan ook geen sporen achter. Tenzij je twee graven zonder zerk of kruis een spoor zou willen noemen, in dit tijdvak waarin andermaal niet op een lijk meer of minder wordt gekeken.

De middeleeuwen lopen nimmer af.

BOEK I

LAND
VAN
AFKOMST

‘Nu blijft er niets in de hemel
over, behalve gaten die men
sterren noemt.’

(Adonis, ‘Woestijn’, *Verzamelde gedichten*)

SCHETEN EN PAPAVERS

(1)

‘DE MENS IS NIET GEMAAKT OM IN GROEP TE LEVEN. Het is al moeilijk genoeg met z’n tweeën.’ Zo luidt al jaren mijn tweeledige lijfspreuk. Was ze niet zo lang, ik had haar op mijn voorhoofd laten tatoeëren. In tweevoud. Een keertje gewoon en een keertje in spiegelbeeld, om er ook zelf elke dag aan herinnerd te worden.

Deze memoires, waarvan ik niet eens weet of ze door iemand gelezen zullen worden, vormen een breuk met die fundamentele argwaan, die ik nochtans gekoesterd heb sinds mijn eerste baardhaar. Ik wil eindelijk gehoord worden, of minstens de illusie hebben dat er naar me wordt geluisterd.

Door iemand. Desnoods u.

Dat we elkaar van haar noch pluimen kennen, lijkt me een voordeel. Voor ons allebei. Wees gerust, veel vraag ik niet van u. Wees mij niet slecht gezind. Daar komt het op neer. Op meer heb ik geen recht.

Maar om u terdege te doen begrijpen wat ik heb gedaan, moet ik u eerst in geur en kleur vertellen van mijn leven. Gun mij die tijd en dat respijt. Alleen als u mij kent, raakt uw vonnis kant en wal.

Zoals de meesten onder ons, wellicht ook u, had ik al jaren dood moeten zijn. De natuur bedeelde ons gestel met een wel erg zuinige houdbaarheidsdatum. We pakken die op dezelfde manier aan als onze belastingen. Ontwijken is de boodschap en alle knepen zijn toegestaan.

De wetenschap en de geneeskundige bedrijven spelen in die vergelijking de rol van fiscaal adviseur. Zij tonen ons de sluipwegen naar het nieuwe paradijs. Dat van de levensverlenging tot elke prijs. Vroeger werden we gemiddeld niet veel ouder dan vijfendertig. Tegenwoordig zeg je van een overledene van vijfenzeventig: ‘Hij ontviel ons te vroeg.’ En we verbijten onze tranen voor hem met de verontwaardiging

die onze verre voorouders reserveerden voor een lijk van vijftientig.

Ook ik gehoorzaam aan wat het DNA van onze soort me dicteert. Ik overleef zo lang als mogelijk en koste wat kost. Inwendig mag ik me een onkwetsbare dichter en elfenkoning wanen zoveel ik wil, in de werkelijke wereld heb ik meer weg van een vulgaire ontsnappingskunstenaar.

Een Houdini van de vlooiënmarkt.

Al was het een paar keer op het nippertje, qua lijfsbehoud.

Ik overleefde een te laat uitgevoerde blindedarmoperatie die uitliep op een buikvliesontsteking. Ik was veertien. Ik had nauwelijks haar op mijn geslacht, maar meer koorts dan een terminale malariapatiënt. Zonder antibiotica was ik toen al onder de zoden geparkeerd. Ik speel al sinds mijn veertiende in blessuretijd.

Als souvenir draag ik op mijn onderbuik een lelijk litteken mee, zoals sommige infanteristen na de Eerste Wereldoorlog op hun borst een koperen medaille droegen. Als bewijs dat zij niet gesneuveld waren in een mislukte stormloop waarbij duizenden van hun leeftijdgenoten wel werden vergast of aan stukken gemitrailleerd. Bij elk herdenkingsdefilé werd zo'n soldaat allicht besprongen door dezelfde twijfels als ik tijdens mijn slapeloze nachten. Waaraan heb ik het verdiend om hier nog rond te mogen lopen? En hoeveel anderen hebben in mijn plaats het loodje moeten leggen om een of ander opperwezen aan zijn getal te helpen?

Er zouden geen kruisbeelden aan de muur moeten hangen, maar roulettewielen.

Ik draag nog andere survivalsouvenirs. Op mijn schouders, mijn benen, mijn polsen. Niet in mijn gezicht, maar dat is van zichzelf al lelijk genoeg. Het had nochtans gekund. De kansberekening tartend heb ik twee auto-ongevallen overleefd, nota bene op dezelfde snelweg. De E19 van Antwerpen naar Brussel. Tussen de twee crashes zat een tijdsspanne van acht

jaar en een afstand van twintig kilometer. Het baanvak was wel hetzelfde.

Beide keren werd ik kansloos aangerezen. Eerst in de kont door een Roemeense vrachtwagenchauffeur, acht jaar later in de flank door een dronken Marokkaan uit Mechelen. De eerste was overwerkt in slaap gedonderd, de tweede vierde het einde van de ramadan met een fles whisky. Ik vierde noodgedwongen mee met een total loss tegen de vangrail.

Ik werd op slag fan van gelovigen die zich wel houden aan de regels van hun religie. En noem het van mijnentwege gerust ook bijgeloof, maar sindsdien rijd ik nooit meer over de E19 naar Brussel. Ik neem de A12.

En op godsdienstige feestdagen neem ik de trein.

Om helemaal zeker te zijn heb ik op den duur mijn auto verkocht.

Toch zijn het niet enkel overwonnen ziektes en goed afgelopen ongevallen die onze levensdraad kunnen verlengen. Van alle hulpmiddelen die ons langer dan normaal kunnen doen rondlopen in dit ondermaanse zijn er twee die het etiket onverwacht verdienen.

De liefde en de vriendschap.

(2)

VAN DE LIEFDE HEB IK WEINIG KAAS GEGETEN en ik ben te oud geworden om dat te betreuren. Uiteraard verwierf ik tijdens mijn jeugd een paar liefjes, zoals alle jongens op die leeftijd ook puisten krijgen en een geprononceerde adamsappel.

De meisjes op onze school kregen geen van beide. Een paar zwollen helemaal op, in plaats van enkel bij de keel. De meesten hongerden zichzelf zozeer uit dat ze konden figureren in een Holocaust-verfilming. Ik wil niet antisemitisch klinken maar ik verkoos de dikkerdjes. Wellicht omdat zij de enigen waren die ook met mij wilden uitgaan.

We waren elkaars troostprijis, bij gebrek aan knapper.

Ah, de veelbezongen kalverliefde! Ik herinner mij maar al te goed het plichtmatig smachten in je eentje en het even plichtmatig roddelen na het lopen van een blauwtje. Als je geen blauwtje liep begon de terreur pas goed. Ik verafschuwde ze vanaf de eerste keer. Die onontkoombare tête-à-têtes die uren konden duren en die alleen onhandige hitsigheid moesten verbergen.

Geen mensensoort snakt zo naar revolte en vernieuwing als de puber, en toch geeft juist hij zich slaafs over aan een herhaling van de wanhoopspantomime waarmee zijn voorouders zich op die leeftijd ook al afjakkerden. Stuntelig tegen elkaar op rijden, desnoods een halve dag, zonder te durven komen, zonder te durven stoppen. Elkaar zoenen tot je tong er in de mond van de ander bij hangt als een lap rauw vlees. Klem komen te zitten met je hand onder een broeksriem die opeens dienstdoet als kuisheidgordel, omdat de voorheen zo vlot instemmende freule zich ter plekke heeft bedacht. Variant: je onervaren wijsvinger haakt zich niet vast achter het veelbelovende bh-bandje van je eendagslief, maar achter haar meteen knappende collier. Waarna de juist erg gewillige freule je onhandigheid afstrafte met een knietje en een

krakende vloek. Waarna ze op handen en voeten de kralen bijeen begint te zoeken van mama's geleende halsketting.

En altijd weer: staand. Staand in stinkende portieken, of in hokjes van het openbaar vervoer, of onder luifels van fail-liete speelgoedwinkels. Of heel soms, als hoogtepunt van romantiek, onder een treurwilg in de motregen. Terwijl het echte vrijen op een holletje moet geschieden omdat de laatste stadsbus er al aan komt.

Het orgasme hield het midden tussen een bevrijding en een ontlasting. Lang duurden zulke amourettes goddank niet.

Eén keertje had ik dan toch een echte verloofde. Ik zat al op de universiteit. Geneeskunde, helaas nooit afgemaakt. De werking van het menselijke lichaam boeide me mateloos, van spieren tot spijsvertering, maar ik kon het geduld niet opbrengen om de namen van alle onderdelen vanbuiten te leren in het Latijn, met de Nederlandse variant erbij. Artsen worden niet geselecteerd op het vertonen van toewijding, maar op het bezit van een olifantengeheugen. En de kans dat iemand als ik zou slagen voor een mondeling examen was überhaupt nihil. Een slis én een stotter? Het enige wat nog mankeerde was een hazenlip.

Daarvan herinner ik me overigens wel nog de Latijnse term. Cheiloschisis. Probeer het maar eens uit te spreken, in mijn geval. Terwijl er iemand voor je neus klaarzit om punten te geven.

Officieel heette mijn verloofde Eva, maar ze liet zich Eveline noemen. Noemde je haar per vergissing toch Eva, werd ze nijdig. Je verontschuldigen hielp niet, ook niet bij andere akkefietjes. Haar maandstonden gingen met zo veel pijn gepaard dat ze je een week lang haar bed ontzegde, omdat je loutere nabijheid haar nog meer martelde. Dat was het woord dat ze gebruikte. Toen ze niettemin na amper zes maanden al begon te praten over 'onze uitzet', begon ik te broeden op een reden om met haar te breken. Voor het zover kwam begon

zij een liaison met een twintig jaar oudere wijnhandelaar.

Ik was geschokt. Dat ze me dumpte kon ik nog begrijpen — maar in ruil voor iemand als hij? Hij had een baard, een buikje, een gouden tand en twee kinderen uit een vorig huwelijk. Toen ik jaren later hoorde dat hij zich had doodgezopen en dat Eveline was achtergebleven met een failliete wijnhandel en drie astmatische koters uit eigen schoot, kon ik een golf van voldoening niet onderdrukken.

Tegelijk geneerde ik me voor mijn kinderachtige wraakgevoelens. Hernieuwd contact heb ik echter niet gezocht. Er zijn grenzen aan de zelfhaat. En als ik eerlijk ben? Ik vreesde dat ze me zich niet eens zou herinneren. Ik zag mij al aanbellen, aan de voordeur van wat mijn eigen thuis had kunnen zijn. Met in de ene hand een bos verzoeningsbloemen voor een vergeetachtige schim uit een ver verleden. In de andere een doos pralines voor drie wildvreemde minderjarigen met een aangeboren drankprobleem.

Wedden dat er niet eens zou worden opgedaan?

Na die opgedoekte verloving ben ik een einzelgänger gebleven. Eentje die met verwondering en lichte melancholie kijkt naar koppels zoals een marsmannetje kijkt naar zonnebloemen. Ze zijn lang niet lelijk, ze trekken insecten en schilders aan, maar welk nut hebben ze voor de rest?

Relatietherapeuten zullen tegenwerpen dat een gelukkig liefdeleven het voortbestaan verlengt van allebei de echtelieden. Ik heb genoeg biografieën gelezen, alleen al van Frans-talige dichters en Italiaanse politici, om te weten dat er ook tientallen miljoenen echtparen moeten bestaan die elkaar vroegtijdig het graf in helpen. De meeste passionele moorden worden in gezinsverband gepleegd en zonder het fenomeen familie zou het begrip incest niet eens bestaan. Het zou me niet verbazen dat het instituut huwelijk meer doden vergt dan de handel in harddrugs.

Elk beschaafd land zou moeten overwegen om het te verbieden.

Van de liefde kan ik me dus geen ingewijde noemen. Waar ik wel à titre personnel van kan getuigen is de vriendschap.

(3)

VRIENDSCHAP BESTAAT NIET bij de gratie van pastoors of notarissen en ze heeft geen bindende contracten of gouden ringen nodig. Tot haar essentie behoort juist dat zij geen behoefte voelt om zich te legitimeren. Zij is of zij is niet. En als ze toeslaat, is ze vrij en ongedwongen. Nooit gestoeld op tastbaar gewin — seksueel of materieel. Zodra ze daar toch toe neigt, loopt ze genoeg averij op om te kapseizen.

Zonder processen of alimentatie.

Maar met des te meer gemeente spijt en pijn.

Dat ik vandaag nog ademen en schrijven kan, heb ik niet alleen te danken aan een wakkere chirurg op mijn veertiende en aan bekwame ambulanciers op de E19. Er was ook ooit een vriend die mij het leven heeft gered. Ja, zelfs ik, Gideon Rottier — stamelende eenzaat, verramsjte verloofde, Houdini van de rommelmarkt — had ooit een vriend.

Toentertijd vond ik dat ik hem niet verdiende. Ik heb wel uit dankbaarheid mijn leven omgegooid voor hem. Nu, na zo vele jaren en gebeurtenissen, en na het overpeinzen van mijn aandeel in een en ander, weet ik niet meer wat ik moet denken. Was hij wel een vriend? Of heeft hij mij — tegen alle stenen tafelen der ware vriendschap in — misbruikt?

Misschien is de waarheid simpeler. Misschien waren hij en ik, na ons eerste samengaan in sympathie en wederzijds respect, allebei het slachtoffer van een noodlot dat zoveel groter was dan we toen hadden kunnen vermoeden en waartegen we ook niets hadden kunnen bolwerken. Onmacht is de grootste gemene deler van alles wat bestaat.

Soms schijnt het me toe dat er twee kolossale lawines tegelijkertijd een vallei in zijn gedonderd. Een van de linker- en een van de rechterwand. En dat mijn vriend en ik, nietsvermoedend in het dal beneden, tezamen hopeloos zijn vermalen en bedolven.

En wij niet alleen.

Dat is nog het ergste.

Zijn naam was Youssef en ik mis hem vaak, ondanks alles. Ik weet niet eens of hij nog in leven is. Ik denk van niet. Maar als ik hem morgen toch opnieuw onder ogen zou moeten komen? Ik zou niet weten wat te zeggen. Correctie. Ik zou niet weten of ik hem moest uitschelden dan wel of ik hem snikkend in de armen zou moeten vallen, met een bekentenis erbovenop.

Zou ik, in zijn plaats, de moed kunnen opbrengen om mij te vergeven? Ik weet het niet. Als ik iets heb opgestoken van het leven is het dit. Niemand weet ooit wat het is om de ander te zijn.

En de meeste pogingen leiden tot meer ellende dan je lief is.